

Edward Schenk

Kleioskoop

In de maand juli van 1995 besteedde VPRO's onvolprezen radioprogramma OVT vijf zondagen lang steeds twee uren zendtijd aan de Nederlandse Revolutie, waarmee de tijd wordt bedoeld van de opkomst van de patriotten, de Pruisische en later de Franse bezettingen, het Franse bestuur en tenslotte het begin van het koningschap van Willem I. Aan het eind van de vierde uitzending ontdekte Kees Slager, de grote man van OVT, dat dit onderwerp in het examen van 1997 en 1998 zou zitten. "Die scholen moeten dan maar alle bandjes bestellen" zei Slager hoopvol. Edward Schenk onderzocht of, en zo ja op welke wijze, de scholen deze serie in hun eindexamenklassen zouden kunnen gebruiken.

Edward Schenk is bestuurslid van de Vereniging Geschiedenis, Beeld & Geluid.

Aan bijna elf uur luisteren naar een serie van OVT begint men niet dadelijk, hoewel ik moet zeggen dat ik een trouw luisteraar en een groot fan van het enige programma op de radio ben, dat geheel aan de geschiedenis gewijd is. Bij vrijwel elke uitzending, vraag ik me onmiddellijk af op welke wijze zoiets in de les bruikbaar is. Toen ik in de zomer van 1995 deze serie opnam (waarvan ik er zoals gewoonlijk weer een enkele miste) vroeg ik me dat dubbel af, wetende dat het door de OVT-redactie gekozen onderwerp tevens CE-onderwerp voor 1997 en 1998 was. En daar beginnen meteen de problemen. De opzet van de serie is als altijd goed: veel reportages, voorgelezen oorspronkelijk bronnenmateriaal en uitgebreide discussies met ter zake kundige historici. Maar wat moet je als docent met zoiets in je klas? Voor de integrale behandeling van dit onderwerp (en u heeft er altijd nog een naast) is in het schooljaar twintig lesuren uitgetrokken. Lesuren duren op z'n best 50 minuten waarvan er al snel 10 afgaan voor de altijd noodzakelijke 'klasse-administratie', waardoor er effectief 800 minuten overblijven om het onderhavige onderwerp aan de man (en vrouw) te brengen. De hier besproken serie duurt ongeveer 520 minuten (want er valt steeds nieuws en reclame af) zodat u slechts 280 minuten overhoudt om het programma in te leiden en af te werken.
Deze nogal flauwe rekensom leert ons dat dit programma in zijn geheel dus niet te gebruiken is.

De inhoud

In de eerste twee uur, getiteld "De politieke ontwaking", wordt de periode 1780-1786 besproken. De vraag aan de meepratende historici (in deze uitzending Klein, Velema en Zwitser) is vooral waarom men zo opstandig was geworden en ook wiens revolutie het nu eigenlijk was. Alle onze bekende namen en begrippen komen op een of andere wijze aan de orde: patriotten, vrijkorpsen, Willem V en Wilhelmina, Kaat Mossel, Ondaatje, pamfletten en de publieke opiniepers, plunderingen en het vertrek van de stadhouder uit Den Haag.
In het tweede deel, getiteld "De Aftocht", staat de periode 1787 tot 1793 centraal, waarbij dit keer de historici Rosendaal, Van Gelder en Meijer zich bezighouden met de aanhouding van Wilhelmina aan de Vlist, de inval van de Pruisen, de plundering en de vlucht van de patriotten, het beleg van Amsterdam en de situatie van de emigrés in Frankrijk.
In het derde deel, dat de titel "Terugkeer" meekreeg, wordt de periode 1793 tot 1798 besproken door de historici Prak en Clemens en de rechtsgeleerde Leyten. Ook in deze aflevering zitten alle tophits uit de stofomschrijving, van de twee Franse aanvallen in '93 en '95, via Daendels, de Verklaring van de Rechten van de Mens en Burger, de eerste vergadering van de eerste gekozen volksvertegenwoordiging en de Gelijkstaat der Joden naar de tegenstelling tussen federalisten en unitarissen.
In het vierde deel, getiteld "Drie staatsgrepen", besteden de historici Fritschy, De Bruin en Altena aandacht aan de staatsgrepen van 1798, de Russisch-Engelse landing en de Slag bij Bergen en het in Nederland opkomende nationalisme na de staatsgreep van 1801.
In het laatste programma wordt de periode 1806 tot 1813 behandeld met de historici Fritschy, Kossmann, De Bruin en Blaas. Naast de vele biografi-

sche gegevens in dit deel wordt aan het eind van het programma ook vooral gekeken naar de historiografie over dit onderwerp en een poging tot algemene duiding van het belang van al die revoluties voor onze huidige tijd. Wie de serie bestelt, ontvangt daarbij een elfde cassette met liederen uit de betreffende periode, gezongen door Pieter Vis (soms door enkele anderen), op de piano begeleid door Luc Simons. Op die cassette kom ik straks nog terug.

Waardering

Iedereen die in de door OVT behandelde periode geïnteresseerd is, (en welke docent met eindexamenklassen dit jaar is dat niet?), zou de complete serie moeten bezitten. Vrijwel alles eraan is leuk: de opgelezen oorspronkelijke documenten zijn met zorg gekozen hoewel soms met iets teveel bombast verwoord, de reportages op specifieke plaatsen in Nederland zijn buitengewoon informatief, de discussies met (en soms tussen) de deelnemende historici zijn vaak lucide en meestal verhelderend en enkele liederen zijn geestig (hoewel problematisch). Voor de prijs hoeft niemand het te laten; elf onbespeelde 60-minuten cassettes kosten tegenwoordig al zo'n dertig gulden dus voor de resterende veertig piek krijgt u er die bijna elf uur radio bij, inclusief een redelijk verzorgd tekstboekje dat bij de liederen hoort.

Gebruiksmogelijkheden

Zoals gezegd is de serie door haar lengte op de aangeboden wijze onbruikbaar. Dat is voor wat betreft de meewerkende historici vooral jammer voor vwo-leerlingen en voor wat betreft de reportages is dat jammer voor alle leerlingen. Met name die reportages hebben veel te bieden, en wel om meerdere redenen. Ten eerste bestrijken ze vrijwel het hele land zodat iedere provincie er wel wat naar zijn gading in kan vinden; de geschiedenis dichtbij huis is nu eenmaal altijd leuker, vooral ook voor leerlingen. Overigens doet de docent daarmee aan omgevingsgeschiedenis, waarvan immers altijd een portie in het curriculum dient te zitten. Ten tweede kan aan leerlingen gevraagd worden of ze zelf zo'n interview zouden willen of kunnen houden en kan een opdracht geformuleerd worden om het plaatselijke archief te bezoeken teneinde uit te zoeken wat er in de Bataafs-Franse tijd bij hun in de buurt gebeurd is. Ook kan een namenonderzoek worden geantameerd zodat wellicht nog nakomelingen van bekende "medespelers" uit die tijd kunnen worden getraceerd. Met enig denkwerk zou het aantal opdrachten hier nog wel kunnen worden uitgebreid. Elders vind u een lijstje van de verschillende reportages en waar die gehouden zijn.
Met de voorgelezen oorspronkelijke documenten (vrijwel allemaal door Aad Bos) valt ook wel het een en ander te doen als men de tekst erbij heeft. In tegenstelling tot de teksten van de liederen ontbreken deze echter volledig en de docent is dus afhankelijk van wat zijn examenbundel of eventueel de eigen boekenkast, te bieden heeft. Elders vind u een lijstje met de voorgelezen documenten.

Met de discussies zult u in de klas de meeste moeite hebben. Persoonlijk vond ik de historici in het derde deel het minst inspirerend, maar de eerste twee programma's zijn zeer onderhoudend en bij de laatste twee afleveringen vliegen de spetters soms uit de luidsprekers. Zo noemt Kossmann de hele periode in de afsluitende discussie "een dertigjarige zeurperiode" waarna de anderen compleet over hem heenvallen. Al te ingewikkelde historische en filosofische termen worden door de presentatoren steeds nagevraagd zodat vooral vwo-leerlingen de gesprekken wel moeten kunnen volgen. Vrijwel al het besprokene staat in de stofomschrijving en waar dat niet het geval is, is wel steeds sprake van mooie achtergrondinformatie en het is soms ook zeer anecdotisch.
Toch heeft de docent hier een tijdtabel nodig van wat er zoal aan de orde komt, zodat hij of zij een eigen keuze kan maken. Die tijdtabel heb ik tijdens het luisteren wel gemaakt maar die zou hier teveel ruimte in beslag nemen.

Tenslotte de muziek. De muziektraditie rond 1795 is een goudmijn aan onontdekte liederen, zoals inmiddels op enkele congressen is aangetoond, vooral door Gert Oost en het ensemble *Deugd Kweekt Vreugd*. De musici op de elfde cassette van de VPRO-serie kozen alleen voor de politieke liederen, terwijl er uit de besproken tijd veel meer te halen valt, met name op het cultureelmentale vlak, waar in de stofomschrijving van het CE-onderwerp zoveel nadruk op wordt gelegd. Een groter bezwaar treft echter de uitvoering door Pieter Vis (zang) en Luc Simons (piano) die op nogal wat plaatsen zeer zwaar (romantisch?) is aangezet. Bij de meeste liederen nodigt dat niet uit tot verder luisteren en het zal, hoewel ik er geen ervaring mee heb opgedaan, leerlingen niet erg aanspreken. Toch is er met een aantal stukken wel iets te doen. Zo geeft de "Marsch voor de Burger Compagnie De Oranjestam" een aardig beeld van de cultuur rond de vrijkorpsen en er is een fraai lied op de scheldnaam der Keezen. Ook een spottend lied over Willem V en zijn vrouw Wilhelmina ("De Nieuwe Vrouwendag") mag er wezen en er zitten wat geestigheidjes bij die gezongen worden op zelfs bij onze leerlingen nog wel herkenbare liedjes (bijvoorbeeld "'k Zag twee beren" en "Toen onze Mop een Mopje was"). Men zal echter spaarzaam met deze cultuuruiting om moeten gaan want ze verveelt snel. De teksten in het tekstboek zijn niet allemaal even handig geredigeerd, terwijl er soms zelfs iets anders wordt gezongen dan er getypt staat. Bij de teksten is weinig contextuele informatie gevoegd en voor direkt gebruik door de leerlingen zal een verklarende woordenlijst node gemist worden.

Zakelijke gegevens

De cassette-bandjes van 'De Nederlandse Revolutie' zijn te bestellen bij de VPRO-Publieksservice door *f* 70,— over te maken op postgiro 444600 t.n.v. VPRO/Hilversum onder vermelding van 'OVT-De Nederlandse Revolutie'. U ontvangt dan elf cassettes (waaronder een met liederen) en een tekst bak thuis.

Wie in mijn tijdtabel is geïnteresseerd, kan die tegen geringe vergoeding bekomen. Stort *f* 5,- op gironummer 1605311 van E. Schenk te Amsterdam o.v.v. "Tijdtabel OVT" en u krijgt alle informatie per omgaande thuisgestuurd.
Zo'n tijdtabel lost nog niet alles op omdat vrijwel niemand een cassetterecorder met *tijd*aanduiding heeft (wanneer wordt dàt nou toch eens standaard?) en iemand dus eerst een grove indicatie heeft moeten maken van wat zijn teller(s als hij meer apparaten heeft) per vijf minuten doet.

KLEIOSKOOP

Voorgelezen fragmenten

1. Aan het volk van Nederland (3'10)
2. Ooggetuigenverslag van rellen te Amsterdam (1'20)
3. Patriots gedicht (1'40)
4. Orangistisch gedicht (?)
5. Nieuwjaarswens vanuit St.Omer (1'30)
6. Reactie van patriotse emigrés op de Franse Revolutie (0'40)
7. Daendels proclamatie voor Gelderland, eind 1794 (5'10)
8. Verklaring van de Rechten van de Mens en Burger (5'10)
9. Aanspraak van Pieter Paulus bij de opening van de eerste Nat. Verg. (1'45)
10. Eed op de verkiezingen in 1795 (?)
11. Proclamatie bij de staatsgreep van 1801 (2'55)
12. Brief van Napoleon aan zijn broer Lodewijk (1'10)
13. "Oranje boven", proclamatie van Van Hogendorp in 1813 (0'50)
14. Intreerede van Willem I in Amsterdam (1'50)

Techniek

Wie scherp luistert hoort door de b-kant heen de a-kant achterstevoren; als je zoiets eenmaal ontdekt hebt gaat dat verschrikkelijk irriteren. Vreemd genoeg is de a-kant gelukkig wel smetvrij en veel problemen levert die b-kant ook niet op - maar het had netter gekund. Een tweede bezwaar betreft het ontbreken van overlap wanneer van kant gewisseld moet worden: als de a-kant vol is heeft de moedertape kennelijk net even doorgelopen, waardoor de gesprekstof niet vloeiend op de b-kant verder gaat. Ook hier levert dat zelden onoverkomelijke bezwaren op maar opnieuw: het had netter gekund.

Aanbevelingen

De VPRO had er goed aan gedaan één of meer docenten uit het voortgezet onderwijs en/of didactici op deze tien uur los te laten voordat dit hele pak aan het onderwijs werd aangeboden. Weliswaar is dat niet de taak van een omroeporganisatie maar het materiaal is toch te waardevol om zomaar voorbij te laten gaan. Er had een uitsnede uit het materiaal gemaakt hebben kunnen zijn, die de leerlingen met hapklare brokken aan het werk zet, voorzien van de tekst van de voorgelezen fragmenten en eventueel ander aanvullend bronnenmateriaal. In een van de reportages bespreekt Frans Grijzenhout in Atlas van Stolk een aantal prenten, die daarbij natuurlijk afgedrukt hadden moeten worden. Zelfs bij de vele discussies door en met de verschillende historici stel ik me nog wel een aantal opdrachten voor, met name bij de afsluitende beoordeling van de beeldvorming over de patriotten. Kortom, jammer dat we met zoveel moois nog zoveel werk moeten verrichten voordat het daadwerkelijk inzetbaar is in de lessen geschiedenis.

Reportages

1. Frans Grijzenhout in het Amsterdams Historisch Museum over de oprichting van vrijkorpsen (7'30)
2. Erik Palmer in Rotterdam over o.a. Kaat Mossel (4'15)
3. Renger de Bruin in een rondleiding door Utrecht, o.a. over Quint Ondaatje (7'15)
4. Gemeentearchivaris Gerrit Kouwenhoven van Hattum bespreekt de overval op die plaats in 1786 (8'15)
5. Maarten-Jan Dongelmans bespreekt in Nijmegen de intocht van Willem V in die plaats in 1786 (6'05)
6. Niet nader genoemd voormalig hoofd der lagere school bespreekt ter plekke de aanhouding van Wilhelmina aan de Vlist (7'55)
7. Stadsarchivaris Peter Seinke van Middelburg bespreekt de oranje-opstootjes in die plaats in 1787 (5'20)
8. Rijksarchivaris Douwe de Vries spreekt in Franeker over de patriotten aldaar en de Slag bij Stiens in 1787 (7'05)
9. Kunsthistoricus Frans Grijzenhout bekijkt prenten in de Atlas van Stolk en bespreekt hun betekenis (7'20)
10. Een niet nader genoemde nazaat van Daendels heeft nog wat spullen in huis (4'55)
11. Joost Rosendaal bespreekt in Geertruidenberg de overval van de Fransen aldaar in 1793 (5'45)
12. Frans Grijzenhout nogmaals over historische prenten, waarbij onduidelijk is of dat opnieuw bij de Atlas van Stolk gebeurt (6'15)
13. Mevrouw Fuks-Mansfeld licht de Gelykstaat der Joden toe (6'40)
14. Berend van Veen in Kollum over een oproer aldaar in 1797 (7'40)
15. Historicus Thomas v/d Dunk licht de situatie van de naar Engeland gevluchte Willem V toe (4'10 en in tweede instantie nog eens 3'50)
16. Johan Schilstra bespreekt in Bergen (NH) de landing van Russen en Engelsen en de Slag bij Bergen (7'10)
17. Boswachter Huub Bergen praat over de kampementen van het Franse leger op de Zeister heide, nu Austerlitz (6'40)
18. Gemeente-archivaris Ad Tramper bespreekt de Franse aanval op Vlissingen in 1809 (7'30)
19. Conservator Albert Scheffer van het Muntmuseum in Utrecht vertelt over het geld (7'20)

N.B.: Niet bij iedere persoon werd vermeld wat zijn functie is; ik ben niet zeker van de correcte spelling van verscheidene personen, (bij fragment 6 en 10 weten we zelfs niet wie er spreekt).